

หลวงพ่อจิตต

จิตอรหัตต์ - จิตปุณณ

- พระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระปุณณโคกเศร้าเสียใจ พระอรหัตต์ได้ธรรมสังเวช •

พระอรหัตต์ก็ร้องไห้ได้ การร้องไห้มันเป็นกิริยาของกายต่างหาก ตัวร้องไห้มันก็ร้องไป ตัวที่นิ่งเฉยอยู่มันก็นิ่ง... พระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระปุณณโคกเศร้าเสียใจ พระอรหัตต์ได้ธรรมสังเวช ธรรมสังเวชนี้แหละมันทำให้น้ำตาไหล ไม่ใช่ว่าพอสำเร็จอรหัตต์แล้วมันจะไม่มีอะไร มันก็เหมือนกับปุณณธรรมดานี้แหละแต่สิ่งที่ทำให้ท่านเกิดกิเลสเมื่อก่อนนี้มันหมดไป ความตื่นตัน ความปิติต่าง ๆ มันเป็นองค์ประกอบของสมาธิ มันก็ต้องมีอยู่เป็นเรื่องธรรมดา

“หลวงปู่โกรธเป็นไหม”

“โกรธเป็น แต่ไม่เอา” อันนี้คือคำตอบหลวงปู่ดุลย์ ก็มันแสดงความรู้สึกขึ้นมาเฉย ๆ ว่า โกรธแล้วท่านก็ไม่เอา

หลวงพ่อก็เคยร้องไห้มาแล้ว ไปสวดมนต์ในวัง พอไปถึงแก่งคอย ก็ไปนึกว่าพ่อตายอยู่ตรงนั้น ไหนจะลองกำหนดจิตอุทิศส่วนกุศลให้พ่อสักหน่อย พอกำหนดไปพับ มองไปข้างหน้าสายตามันพร่า แล้วก็เห็นตาแก่คนหนึ่งแบกเด็กน้อยลอยผ่านหน้าไป ทีนี้พอลับสายตาไปจิตก็มานึกว่า พ่อแบกเรามาตั้งแต่เด็ก แล้วมันก็ร้องไห้สะอึกสะอื้นขึ้นมาทันที คนที่นั่งมาในรถเขาก็ถามว่า หลวงพ่อเป็นอะไร ๆ ก็โบกมือ เฉย ๆ เดี่ยวก็รู้ พออาการอย่างนั้นมันหายไป ก็เล่าให้เขาฟัง

ปิติมันเกิดจากกายต่างหาก อย่างสมมติว่าเรามีเรื่องขำ เราหัวเราะจนไล่ซดไล่แข็ง เราเมื่อยเกือบตาย เราไม่อยากจะหัวเราะแต่มันก็อดไม่ได้ นั่นคือความเป็นเองของร่างกาย อันนี้มันได้หลักมาว่า ภายในตัวของเรานี้สมองเป็นผู้สั่งการ กองบัญชาการในสมองที่มันสั่งออกมาให้ร่างกายมันดิ้น ให้ร่างกายมันโต ให้ร่างกายมันสูงโย่ง อันนี้เป็นเรื่องของสมองทั้งนั้น คำสั่งของสมองอันนี้หรือจิตดวงนี้ ตามหลักของการสะกดจิตเขาเรียกว่า **จิตอิสระ** จิตอิสระดวงนี้จะคอยบังคับดูแลและใช้เครื่องจักรกลไกต่าง ๆ ในร่างกายให้ทำงานแก่เราอย่างตรงไปตรงมา

อาการปิตินี้เป็นอาการที่จิตดีมีรสพระสัทธรรม มันเหมือนกับว่าเราอยากได้อะไรมาก ๆ พอได้สมประสงค์ก็เกิดปิติเหมือนกันแต่ที่นี้สมมติว่าผู้ที่เป็นพระอรหัตต์จริง ๆ นี้ เวลาท่านกำหนดจิตรู้อารมณ์จิตมันก็ปรุงแต่งเหมือนคนธรรมดา ทีนี้ภายในสมาธิ มันก็เกิดนิมิตขึ้นมา ถ้าท่านรู้เรื่องอดีตชาติ ท่านก็แสดงอาการร้องไห้ ร้องไห้ในสมาธิ แต่ร้องไห้ น้ำตาไม่ออก อย่างคนที่จิตยังไม่พ้นกิเลส พอได้นิมิตว่าชาติก่อนเราได้ไปเกิดเป็นอันนั้น ๆ ได้ไปทะเลาะตบต่อยตีกันที่ตรงนั้น พอรู้สึกอย่างนั้นก็ลุกขึ้นมากระโดดโขมง โฉงเฉง ทีนี้ความรู้ของพระอรหัตต์นี้ท่านรู้ว่าชาตินั้น ท่านเป็นอย่างนั้น ได้ทะเลาะเบาะแว้งกับคนนั้นคนนี้ มันก็แสดงอาการโกรธเคียดขึ้นมา แต่ความโกรธความเคียดกับจิตของท่านมันแยกกันไปคนละส่วนเหมือน ๆ กับบางครั้งที่จิตของเรามีอารมณ์เกิดขึ้น ๆ แต่มันเป็นกลางเฉย ลึกรู้เป็นแต่เพียงอารมณ์จิตแล้วตัวเองไม่ได้ไปสวมลวดเข้าในเรื่องนั้น มันแยกเป็นคนละส่วน ทีนี้ผู้ที่รู้ยังไม่ถึงแก่นพอรู้เข้ามาพบบ ก็สำคัญว่าตนเองอยู่ในปัจจุบันนี้

หลวงปู่แหวนสอนมนุษย์

- คุณแน่ใจหรือคุณเป็นมนุษย์สมบูรณ์ทุกลมหายใจ •

เนื่องจากมีผู้ไปถามหลวงปู่แหวนว่า ในปัจจุบันนี้สัตว์มันมาเกิดเป็นมนุษย์มากมายจนล้นแผ่นดิน เข้าใจว่าสัตว์ทั้งหลายคงบำเพ็ญศีล ๕ กรรมบถ ๑๐ บริสุทธบริบูรณ์กันมากละชิมันจึงมาเกิดมากมายนักหนา หลวงปู่จึงให้คำตอบว่า คุณแน่ใจไหมว่าคุณเป็นมนุษย์สมบูรณ์แบบทุกลมหายใจแล้ว ท่านตอบเป็นเชิงตลก ๆ ว่า เวลานี้มนุษย์ทั้งหลายไปตากถางป่าให้ราพณาสูรไม่มีต้นไม้ไม่มีปามิดงแล้ว ไปจับพ่อแม่ปู่ย่า ตายายของสัตว์เดรัจฉานทั้งหลายไปฆ่าแกงกินหมด สัตว์เดรัจฉานก็ไม่มีที่กีดมันก็มีมาซึ่งเกิดกับมนุษย์ แล้วมันมาเกิดกับมนุษย์ได้อย่างไร

หลวงปู่ท่านก็เทศน์ต่อไปว่า คุณแน่ใจหรือคุณเป็นมนุษย์สมบูรณ์ทุกลมหายใจ ในบางครั้งเวลาคุณเกิดกิเลสโลภโมโทสันขึ้นมาคุณอยากฆ่าอยากแกงมีไหม คนถามก็ว่า มีครับ นั่นแหละสัตว์เดรัจฉานมันฉวยโอกาสมาเกิดในจังหวะนั้น เพราะในขณะที่คุณคิดอยากฆ่าอยากแกง จิตของคุณลดต่ำลงมาสัตว์เดรัจฉานมันก็จึงมาเกิดในขณะนั้น

หลักพิจารณาความเป็นมนุษย์

- ช่วงใดใจของเรามีหิริความละอายบาป โอตตปปะกัลลวะสะดุ้งต่อบาป

ใจของเราเป็นเทวดาแต่กายของเราเป็นมนุษย์ •

เรามีหลักที่จะพิจารณาตัวเองใน ๓ หลัก ๔ หลัก ถ้าหากว่าในช่วงใดเรามีกิเลสโลภโมโทสันขึ้นมา หมายถึงเรามีความโกรธจัดอยากจะฆ่าใครฆ่า อยากจะแกงใครแกง อยากจะด่าทอเสียดสีใครว่ากันให้ตามอำเภอใจ ในช่วงนั้นกายของเราเป็นมนุษย์แต่ใจของเราเป็นสิ่งที่ลดต่ำลงไปกว่านั้น คือลดต่ำกว่าความเป็นมนุษย์ ถ้าโมโหไปเกิดฆ่าสัตว์ตัวใดตัวหนึ่งขึ้นมา เปอร์เซ็นต์แห่งความเป็นมนุษย์ลดต่ำลงไปจะถึงแปดสิบเปอร์เซ็นต์เพราะศีลห้าขาด

ขณะที่คุณเกิดความโลภมากคุณไปคิดลักขโมยจับฉ้อโกงทำลายศีลข้อที่ห้า ทาน เปอร์เซ็นต์แห่งความเป็นมนุษย์ก็ลดลงไปยี่สิบเปอร์เซ็นต์ ความเป็นมนุษย์ก็ไม่สมบูรณ์ สัตว์เดรัจฉานมันก็มาซึ่งเกิดในช่วงนี้ เพราะจิตใจของเราอยู่ในระดับเท่า ๆ กัน ในเมื่อสิ่งใดมันมีระดับเท่า ๆ กัน มันก็เข้าหากันได้ อันนี้ในขณะนั้นก็แสดงว่า กายของเราเป็นมนุษย์ แต่ขอโทษใจของเรานั้นกลายเป็นสัตว์เดรัจฉานเสียแล้ว

แต่ว่าในขณะที่ใจของเรานั้นมีศีลธรรม มีความเมตตาปราณี มีจิตใจเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่กว้างขวาง ในขณะนั้นใจของเราเป็นมนุษย์ กายของเราก็เป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์มีธรรม มีศีล ๕ มีกรรมบถ ๑๐ มีความเมตตาปราณี

ถ้าหากว่าช่วงใดใจของเรามีหิริความละอายบาป โอตตปปะกัลลวะสะดุ้งต่อบาป ไม่กล้าที่จะทำบาปทั้งในที่ลับที่แจ้ง ในขณะนั้นใจของเราเป็นเทวดาแต่กายของเราเป็นมนุษย์

หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ (๑๖ ม.ค. ๒๔๓๐ - ๒ ก.ค. ๒๕๒๘)

หากว่าในขณะที่เรามาบำเพ็ญสมาธิภาวนาทำให้จิตมีสมาธิสงบนิ่ง รู้ ตื่น เบิกบาน บรรลุปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ตามลำดับหรือมีสมาธิแน่นแน่วรู้ธรรมเห็นธรรม ในช่วงนั้นกายของเราเป็นมนุษย์ แต่จิตใจของเราก็เป็นพระพรหม พระพรหมคือผู้มีใจสว่างไสวเบิกบานแจ่มชื่น

ถ้าในอันดับนั้นใจของเรานี้จะกิเลสบาปกรรมละสังโยชน์คือ ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปรามาสได้เด็ดขาด มีความรักตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัยไม่คลอนแคลน สามารถละชีวิตเพื่อบูชาข้อวัตรปฏิบัติตามหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ไม่ย่อท้อ ในช่วงนั้นกายของเราเป็นมนุษย์ แต่ใจของเรามันกลายเป็นพระ เป็นพระอริยเจ้าชั้นพระโสดาบัน

แต่ถ้าหากว่าในขณะที่ใด จิตใจของเรามันเหนื่อยหน่ายท้อแท้ไม่เอาไหน ประโยชน์ตนก็ไม่เอา ประโยชน์ท่านก็ไม่แลเหลียว ปล่อยชีวิตของตัวเองให้ล่วงเลยไปโดยเปล่าปราศจากประโยชน์ ในขณะนั้นกายของเราเป็นมนุษย์ แต่จิตใจของเราเป็นเปรต เปตะแปลว่าผู้ละ สละทิ้งซึ่งประโยชน์ทั้งปวง

อันนี้คือหลักที่เราจะยึดเป็นหลักพิจารณาตัวเอง แต่ผู้ฟังบางท่านอาจจะนึกว่า พระองค์นี้เทศน์แล้วเอาเรื่องมนุษย์ไปเปรียบเทียบกับสัตว์เดรัจฉานอย่างนั้นอย่างนี้ ที่นี้ธรรมะของจริงนี้ต้องพูดตามความเป็นจริง

หลวงปู่แหวนสอนภavana

- เจ้าคุณฯ อย่าไปกำหนดอะไรทั้งสิ้น กำหนดสติอย่างเดียว •

หลวงปู่แหวนตอนไปกราบท่าน “เจ้าคุณฯ [พระภavanaพิศาลเถร (พุทธ จานีโย)] อย่าไปกำหนดอะไรทั้งสิ้น กำหนดสติอย่างเดียว สติมันเกิดที่จิต สมาธิมันเกิดที่จิต ความชั่ว ความดีมันเกิดที่จิต อย่าไปเที่ยวดูที่อื่นดูที่จิตอย่างเดียว” มันไม่นอกตำราอะไรเลย เมื่อใจชอบก่อนการพูดการจา การคิด มันก็ชอบ เมื่อใจสะอาด การทำ การพูด การคิด มันก็สะอาด ท่านก็บอกว่าจะไปกังวลอะไรใช้จิตอย่างเดียว

พบหลวงตามหาบัวครั้งแรก (๒๕๑๘)

- ปลงผมให้หน่อย นั่นแหละเป็นการพบกันครั้งแรก •

หลวงตามหาบัวนี้รู้จักกันตั้งแต่ยังไม่เห็นหน้ากัน ที่ไปรู้จักกันจริงจังนั้น ที่วัดโพธิสมภรณ์ อุดรธานี เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เขาไปตรวจนักธรรมที่วัดโพธิสมภรณ์ แล้วก็นิมนต์ท่านไปเทศน์ เราก็ไปฟังเทศน์ แล้ววันหลังมาก็เป็นวันโกน ท่านถือมิดโกนถือผ้าอาบน้ำพัดข้อศอก เดิน.. ในใจมันนึกคิดขึ้นมาว่า อู๊ย! ท่านอาจารย์องค์นี้ต้องเดินหาเรา

พอเสร็จแล้วก็ลุกขึ้นยืน พอยืนขึ้นท่านก็เดินเข้ามาหา พอมาถึงท่านบอกว่า “ปลงผมให้หน่อย” นั่นแหละเป็นการพบกันครั้งแรก

เราก็ “สาธุ” ทันทีเลย

ในขณะที่ปลงผมอยู่นั้น ท่านถาม “เมื่อคืนนี้ฟังเทศน์ไหม”

ก็เลยเรียนว่า “ฟังอยู่ แต่ไม่ได้ขึ้นไปบนศาลา นั่งฟังอยู่ที่โคนต้นโพธิ์”

“ได้ความว่าไง”

“ได้ความว่าภูมิจิตไม่ถึงคำเทศน์ของท่านอาจารย์ แต่ฟังรู้เรื่องหมด แต่ว่าชั้นแห่งภูมิจิตไม่ถึง”

แล้วเราก็ถามท่านว่า “ทำไมท่านอาจารย์เทศน์เร็วนัก”

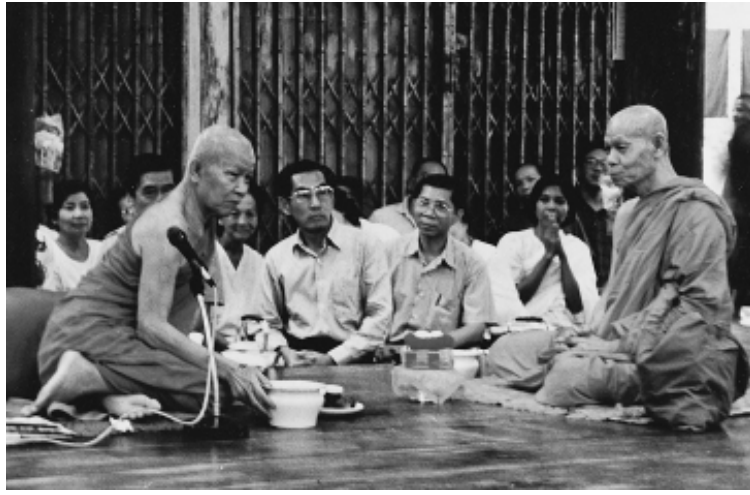
“ไม่เร็วได้หรือ ธรรมะมันเกิด ไม่รีบพูดเดี๋ยวลืม ประเดี๋ยวเราก็จะเจอทรอกน่าไม่ต้องสงสัย” ก็ได้คุยกันแค่นั้น

ถามปัญหาหลวงตามหาบัว

- เมื่อจิตเข้าสมาธิร่างกายตัวตนหายหมด •

หลังจากที่หลวงปู่ฝันไปแล้วก็มีแต่ไปขอธรรมะ หลวงตามหาบัว หลวงปู่เทศก์

คำสอนของหลวงตามหาบัวที่จับใจ..ของหลวงตามหาบัวก็คล้าย ๆ กันกับหลวงปู่แหวน แล้วมาครั้งสุดท้ายที่เราไปกราบท่านไง (กันยายน ๒๕๓๖) ที่หลวงพ่อกถามท่านว่า

หลวงพ่อกุราบนมัสการหลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน
ณ วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

“หลวงตา จิตเมื่อมันเข้าสมาธิที่ถึงขนาดที่ร่างกายตัวตนหายไปหมด มันสามารถรู้เห็นอะไรได้ไหม”

“ไม่ตอบ”

“ไม่ตอบก็แสดงว่าหลวงตายอมรับ”

ไม่ตอบแล้วท่านก็เทศน์ว่า “สมัยที่เราอยู่ปรนนิบัติหลวงปู่มัน หลวงปู่มันท่านจะเทศน์อะไรเราไม่สนใจ เรากำหนดจิตรู้จิตของเราอย่างเดียว เรามีหูท่านเทศน์เราก็ได้ยิน จิตเราก็รู้” สรุปลงแล้วก็คือใจเอาที่จิตเหมือนหลวงปู่แหวน ดอยแม่ปิ้ง เชียงใหม่

มิตินั่งจิต

- มิตินั่งจิตไม่หยุด อีกมิตินั่งเฝ้าดู อีกมิตินั่งมานั่งเฉยอยู่ •

เรื่องนี้ไปตรงกับหนังสือ หลวงตามหาบัว ที่ตั้งชื่อว่า **ปัญญาอบรมสมาธิ** ที่นี้ในขณะที่จิตของเรามันเกิดความคิด ถ้าเราไม่ฝืน ปล่อยให้ไปตามธรรมชาติของมัน ถ้าความคิดที่มันเกิดขึ้นมาเองนี้ ความรู้ตัวนี้ เราไม่ได้ตั้งใจ มันจะรู้พร้อม ๆ ๆ กันไป

ที่นี้ถ้าหากว่าสมาธิมีพลังงาน ในขณะที่นั้นความคิดมันจะแยกออกไปอีกส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งคล้าย ๆ กันว่ามีผู้เฝ้าดูงาน ถ้ากายกับจิตยังมีความสัมพันธ์กันอยู่ เราจะรู้สึกว่ามีจิตส่วนหนึ่งมันเข้ามานั่งอยู่ในท่ามกลางของร่างกาย มันกลายเป็นสามมิติ มิตินั่งจิตไม่หยุด อีกมิตินั่งเฝ้าดู อีกมิตินั่งมานั่งเฉยอยู่ ตัวที่นั่งเฉยอยู่นั้นเป็นจิตได้สำนึกตัวคอยเก็บผลงาน ตัวที่มันคิดไม่หยุดยั้งแล้วก็รั้งไม่อยู่ในตัวนั้นเป็นจิตเหนือสำนึก ซึ่งมันเกิดขึ้นมาเองโดยพลังของสมาธิ นิธรรมชาติของจิตเมื่อมันเกิดมีปัญญาแล้วมันจะเป็นอย่างนี้

อย่างบางทีนี่เราตั้งใจพิจารณากายคตาสติ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก ความตั้งใจในการพิจารณาของเรารู้สึกว่ามีอยู่ สติก็รู้สึกที่เรารู้พร้อมอยู่ ทั้ง ๆ ที่จิตยังไม่สงบถึงขนาดความเป็นเองโดยอัตโนมัติ บางครั้งมันก็มีการแยกส่วนของมัน ไอ้ตัวที่มานิ่งอยู่ในท่ามกลางก็มีอยู่ ตัวที่พิจารณา ก็พิจารณาไป ตัวที่เฝ้าดูงานก็เฝ้าดูไป มันจะเป็นของมันอย่างนี้

ที่นี้ปัญหาที่ว่า เราจะแยกจิตจากอารมณ์ ให้อารมณ์ก็เป็นส่วนหนึ่ง จิตก็เป็นส่วนหนึ่ง เราจะทำอย่างไร ไม่มีทางที่จะทำได้ นอกจากว่าเรามีสติรู้อารมณ์จิตอยู่ในปัจจุบัน พอถึงขั้นตอนแล้วจิตเขาจะแยกของเขาเอง เราจะไปตั้งใจแยกมันไม่มีทาง ต้องให้มันเกิดสมาธิถึงขนาดที่เป็นอัตโนมัติโดยที่เราไม่ได้ตั้งใจ ทุกสิ่งทุกอย่างมันพร้อมปฏิบัติตัวไปเองโดยอัตโนมัติ นั่นแหละมันจึงจะแยก **ฐิติภูตัง** ของ **หลวงปู่มั่น** นั่นแหละคือจุดที่จิตกับอารมณ์แยกจากกัน ในลักษณะอย่างที่ว่านี้ จิตสงบ นิ่ง เต้น สว่างไสวอยู่ ลึกรู้ของจิตทั้งหลายนี้มันมารอบจิตอยู่ แต่พอมาถึงความสว่างของจิตแล้วมันตกไป ๆ เหมือนแมลงบินเข้ากองไฟ

สมเด็จพระสังฆราชถามปัญหา

- พระอรหันต์นิพพานดับไปแล้ว เอาอะไรมาคุยกับท่านอาจารย์มั่น •

แล้วอีกอันหนึ่ง ในหนังสือของ **หลวงตามหาบัว** เขียนประวัติของ **หลวงปู่มั่น** ตอนที่ว่า หลวงปู่มั่น คุยกับพระพุทธเจ้า คุยกับพระอรหันต์ ซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลายนำไปวิจารณ์กัน ทั้งข่าวหนังสือพิมพ์ ทั้งหนังสือธรรมะ ท่านทั้งหลายลงความเห็น ว่า พระพุทธเจ้า พระอรหันต์นิพพานดับไปแล้ว เอาอะไรมาคุยกับท่านอาจารย์มั่น สมเด็จพระสังฆราชของศรีปัจจุบันท่านก็เคยถาม ไปเฝ้าท่าน ท่านก็ถามว่า “มาแล้วก็ดี สงสัยปัญหาเรื่องหลวงปู่มั่น ที่อาจารย์มหาบัวเขียนว่าหลวงปู่มั่นคุยกับพระพุทธเจ้า พระอรหันต์นี้ ในหลักตำราที่พูดถึงพระนิพพานว่าดับไปแล้ว เอาอะไรมาคุยกับท่านอาจารย์มั่น” ก็เรียนท่านว่า “มันเป็นจิตรู้ของท่านอาจารย์มั่น ในเมื่อจิตสัมผัสถึงคุณธรรมขั้นสูงแล้ว ถ้าเป็นภูมิของพระอริยสงฆ์ ก็ปรากฏเป็นภาพพระอริยสงฆ์ขึ้น ถ้าจิตถึงพระพุทธเจ้า กับพระอรหันต์ แต่ที่แท้จริงพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ไม่ได้มาหรอก เป็นจิตรู้ของท่านอาจารย์มั่น” “อ้อ..มันเป็นอย่างนั้นหรือ”

ที่นี้อีกปัญหาหนึ่งที่ท่านถามว่า “**ฐิติภูตัง** ของหลวงปู่มั่นนี้หมายความว่าอย่างไร” เรียนท่านว่า “**ธมฺมภูจิตตา ธมฺมนิยามตา ธมฺมภูจิตตา** เพราะความที่จิตสงบ นิ่ง เต้น สว่างไสวอยู่ **ธมฺมนิยามตา** หมายถึงอารมณ์จิตที่ละเอียดอันเป็นสภาวะอยู่หนึ่ง มาปรากฏให้จิตรู้อยู่ตลอดเวลา มันมีลักษณะเหมือนว่า ลึกรู้ก็อยู่ประเภทหนึ่ง ตัว สติ นี้มันก็นิ่งเด่นของมันอยู่ หมายถึงในขณะที่จิตกับอารมณ์มันแยกออกจากกันได้แล้ว ที่นี้เพราะความรู้ที่มันเกิดขึ้น จิตไม่มีอุปาทานยึดมั่นในความรู้ นั้นมันจึงปรากฏว่าลึกรู้ทั้งหลายนี้เป็นอันหนึ่ง จิตก็เป็นอีกอันหนึ่ง ความรู้ที่เกิดขึ้นแล้ว มันแยกออกจากจิตได้ มันเป็นตัว **วิสังขาร** แต่ถ้ารู้แล้วจิตยังสำคัญมันหมายความว่าอะไรเป็นอะไรอยู่ มันเป็นตัว **สังขาร** มันเป็น **สังขารา อนิจจา** ฐิติภูตัง ของหลวงปู่มั่นนี้เป็นวิสังขาร จิตรู้แล้วไม่ยึดลึกรู้ มีแต่ปล่อยวางลูกเดียว” เพราะฉะนั้น นักภาวนาทั้งหลายถ้าทำสมาธิถึงขนาดที่มองเห็นความตายของตัวเอง จะหายสงสัยในธรรมวินัยทั้งหมด ถึงไม่สำเร็จอรหันต์ก็หายสงสัย